

YULIYA BEDNOVA
Dnipro

IN THE SERVICE OF THE QUEEN: FULKE GREVILLE AS A POET AND A COURTIER

The article discusses the literary work of the English poet of the Renaissance Fulke Greville, Lord Brooke. He held two important offices under Elizabeth's government, that of Secretary to the Principality of Wales, and that of Treasurer of Marine Causes. The poems of Lord Brooke, written for the most part «in his youth and familiar exercise with Sir Philip Sidney», have a real and permanent value.

Key words: queen Elizabeth, Renaissance, aristocrat, Philip Sidney, poetry.

ЮЛІЯ БІДНОВА
м. Дніпро

НА СЛУЖБІ КОРОЛЕВІ: ФУЛК ГРЕВІЛЛ ЯК ПОЕТ І ПРИДВОРНИЙ

Стаття присвячена життю і літературній діяльності англійського поета епохи Відродження Фулка Гревїлла, його дружнім відносинам та співпраці з його найкращим другом сером Філіппом Сидні. У роботі аналізується вплив королеви Єлизавети на світське життя її фаворита лорда Брука та його кар'єрні здобутки. Розглядаються літературні твори Фулка Гревїлла.

Ключові слова: королева Єлизавета, Відродження, аристократ, Філіпп Сидні, літературні твори.

Стаття надійшла до редколегії 23.10.2016

УДК 82.09:821.161. 2-311.6

ЄВГЕНІЯ БІЛОУС, ОКСАНА ЄРЕМЕНКО

м. Суми
evgeniabilous@i.ua, yeremenko_or@i.ua

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ІВАНА МАЗЕПИ В ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО

У статті на матеріалі романів М. Старицького «Молодість Мазепи» і «Руїна» досліджено особливості художньої інтерпретації образу Івана Мазепи. Особлива увага приділяється основним чинникам, що вплинули на формування особистості гетьмана, а також світоглядним передумовам його державної діяльності; показу державницьких прагнень, котрі мали значний вплив на українське культурно-громадське життя.

Ключові слова: історико-пригодницький роман, традиція, диалогія, новаторські риси, легенда, мазепіана.

Постать Івана Мазепи, його життя та діяльність вже в XVII ст. перебували в полі зору не лише найближчого оточення, а й широкої громадськості. Історичні романісти найчастіше зображували Мазепу як гетьмана і політичного діяча, а не як просту людину з усіма її вадами, тому нагальною видається потреба дослідити новаторські риси в потрактуванні образу Івана Мазепи в кількох іпостасях на матеріалі диалогії «Молодість Мазепи», «Руїна» М. Старицького.

Постать Івана Мазепи в романах М. Старицького «Молодість Мазепи» і «Руїна» розгля-

дала Н. Левчик у статті «Повернення з небуття», в якій зацентувала на тому, що прозаїк романтизує образ гетьмана. В. Поліщук у статті «Іван Мазепа: версія Михайла Старицького» підкреслив, що письменник зобразив молодого Мазепу – не гетьмана, а просту людину.

Мета цієї статті – розглянути специфіку образотворення Івана Мазепи у диалогії «Молодість Мазепи» і «Руїна» М. Старицького. Окреслена мета передбачає визначення багатогранності художнього образу Мазепи; з'ясування особливостей інтерпретації образу гетьмана в означених романах.

В історії України важко знайти особу, навколо якої точилися б настільки гострі суперечки, перехрещувалися різні, часто полярні думки, як І. Мазепа. Захоплення, різке неприйняття, замовчування – такий, щонайменше, діапазон суджень дослідників про нього. Заради справедливості слід зазначити, що постать Мазепи, життя та діяльність гетьмана перебували в епіцентрі уваги простих людей, літописців і політичних діячів та дипломатів, поетів і прозаїків. Існує величезна історіографічна традиція, причому з найширшим спектром думок, поглядів та оцінок цієї непересічної особи.

Це один із найвидатніших і найбільш суперечливих політичних діячів України. Його любили й ненавиділи, поважали й побоювалися, цінували й остерігалися, прославляли й оббріхували. Незважаючи на історичну правду та думку, що склалася в Європі про І. Мазепу як видатного політичного й культурного діяча, царські, а за ними й радянські історики впродовж більш як трьох століть показували його переважно в негативному світлі, проклинали, обливали брудом, паплюжили.

У широкомасштабній, багатопроблемній диалогії М. Старицького «Молодість Мазепи» (1898) і «Руїна» (1899) йдеться про події української історії XVII – початку XVIII століть. На цьому тлі письменник зобразив основні чинники формування особистості, світоглядних передумов державної діяльності Мазепи, показав його державницькі прагнення, значний вплив на українське культурно-суспільне буття, передав складність боротьби за національну ідею, яку гетьман виношував усе свідоме життя.

Роман про Мазепу задумувався широко: «Молодість Мазепи», «Руїна», «Велика Руїна» – такі назви зберіг архів письменника. Засобами історичного пригодницького роману М. Старицький максимально наблизив літературний образ Мазепи до реальності, показуючи гетьмана і як історичну постать, і як звичайну людину, котра перебуває у вирі складних життєвих конфліктів. Прозаїк виходить за межі офіційних інтерпретацій діяльності Івана Мазепи і моделює його образ із позиції історизму та реалізму [3, 43]. У кон-

тексті європейської (в т. ч. східноєвропейської) мазепіани історіософсько-мистецька позиція М. Старицького мала очевидні новаторські риси. Основна з них та, що автор диалогії виписав образ молодого Мазепи. Немає сумніву в тому, що нашому прозаїкові були відомі твори і європейської, і російської мазепіани. Безсумнівно, вони стимулювали творчу уяву і громадські поривання письменника, служили джерелом ідей [4, 75].

І. Мазепа був усебічно обдарованим, грав на бандурі, добре знав літературу, військову справу, цікавився мистецтвом, колекціонував зброю та предмети старовини. Уже у дванадцять років складав вірші латинською мовою. Він написав «Думу», пісню про чайку-небогу, псалом і чимало поезій [1, 329].

М. Старицький охоче використав легенду вольтерівсько-байронівського «походження» про дикого коня, до якого нібито прив'язали молодого королівського пажа Мазепу за викритий роман з одруженою шляхтянкою. Кінь поніс юнака в Україну, і йому вдалося дивом уціліти й вижити з допомогою простих хуторян. Із цих картин, власне, й розпочинається роман. Згадана легенда, як і слава красеня-юнака Мазепи, в якого закохувалися жінки, цілком укладалася в параметри історико-пригодницького твору. Крім усього, «несерйозний» пригодницький елемент хоч якимось чином згладжував закладену в романі історіософську тенденцію, прикру для Москви.

Починаючи роботу над твором «Молодість Мазепи», М. Старицький у листі до Д. Яворницького (квітень 1898 р.) сповіщав: *«Я тепер пишу великий роман про Мазепу, тільки щось ця тема небезпечна для цензури, а в цензурнім смаку я не напишу»* [6, 588]. Письменник, художньо моделюючи образ Мазепи, цілком очевидно, мав на думці ті ганебні ярлики і фальшиві романтичні міфи («зрадник», «ловелас» і под.), якими цей історичний діяч був наділений. М. Старицький виписує образ гетьмана і розставляє такі смислові акценти, щоб аргументовано (історично й художньо) заперечити неправду, показати Мазепу політиком європейського типу і незрадливим патріотом України. Диалогією про Мазепу прозаїк реалізує і пев-

ний свій історіософський поступ. Іван Мазепа виступає в нього і як продовжувач Богданових державницьких традицій, і як діяч, покликаний виправити деякі необачні політичні кроки свого великого попередника.

В. Шевчук виокремлює кілька тенденцій у творенні літературного образу Мазепи: романтичну (як лиходійника й любовного героя), патріотичну (як політичного героя України), костюмарівську, як проміжну, та безоглядно ідеологічно-засуджуючу [2, 9]. М. Старицький моделює цей образ глибоко й послідовно. Численними ненав'язливими репліками й ситуаціями підкреслює, що така людина зрадником свого народу бути не може: «Повернувся на Україну, щоб служити їй головою, рукою і серцем, – каже Мазепа старому Січеві, – бачу вже багато горя, і куди повернути, ще не знаю; думаю придивитися та дізнатися все, де буде щастя вітчизни, – там буду і я» [5, 53]. Причину таких позицій і переконань молодого Мазепи прозаїк пояснює передовсім традиціями його роду й відповідним вихованням.

У діалогі «Молодість Мазепи» та «Руїна» образ історичного діяча виписаний у романтико-патріотичному ключі. Автор робить спробу об'єктивно відтворити соціальні та політичні умови життя України другої половини XVII ст., показати на цьому тлі ті чинники, що вплинули на формування особистості майбутнього гетьмана, на його державницьку й культурно-політичну діяльність. Мазепа в діалогі хоч «іще» не гетьман, але вже помітна й доволі популярна в Україні особистість. Це молодий політик-інтелектуал, патріот-дипломат і воїн, котрий воює насамперед розумом, а не шаблею. «Ні, романний Мазепа і шаблею володіє вправно, і вершник він, яких мало, і співак-бандурист умілий, зрештою, – красень-чоловік і ледь не супермен» [4, 80].

Письменник змальовує І. Мазепу гідною людиною, вірним другом, готовим стати на допомогу вітчизні, поділитися своїм розумом та мудрістю з іншими. «Рука друга не роз'ятрує рану, а лікує» [8, 93], – в цьому полягає глибока віра І. Мазепи в дружбу та взаємодопомогу. Гетьман в усіх обставинах життя діяв обачливо, розсудливо, обережно, він не вірив у добрі наміри союзників: «...бусурмани ніко-

ли, ніколи не будуть бажати добра християнину, який для них гірше від собаки» [9, 130].

М. Старицький показав І. Мазепу людиною великого дипломатичного хисту, яка діяла вміло, мудро й обережно, не пробуджуючи ніякої підозри у співбесідників: «... у розмові сипав жартами, дотепами, примовками» [7, 142]. Він заворожував слухача словом, намагався завжди дійти до істини, говорив вдумливим, щирим, переконливим голосом. У серці Мазепи була жилка мисливця, який міг вдало вистежити свою дичину. Були в нього і власні погляди на те, яким повинен бути гетьман України: «Мало того, щоб він був хоробрим і відважним козаком, треба, щоб він був людиною... до різних державних справ, треба, щоб він, як досвідчений лоцман, умів свою чайку через найжахливіші пороги провести» [7, 131]. Важливо зазначити, що полум'яне красномовство Мазепи (незаперечний історичний фактом) завжди справляло якесь чарівне, приємне враження. Мова його щедро всіяна перлинами народної мудрості, що є доказом любові до України, до рідного народу, до його співучої мови. В оцінці Самойловича Мазепа – «златоуст великий: слова його – справжня музика» [9, 93]. Мазепу (звісно, і М. Старицького) не тільки захоплюють залізні м'язи й дивовижна відвага січовиків, а й страшить здатність цього озброєного натовпу піддаватися хвилиним емоціям, бездумно реагувати на якесь закличне слово, коли «всі ці месії могли кинутись стрімголов і наробити непоправних бід» [5, 125].

М. Старицькому вдалося художньо переконливо й історично правдиво з позицій національної історії відтворити один із найдраматичніших періодів буття нашого народу, створити поліфонічний образ України того часу.

Зображуючи постать Івана Мазепи, М. Старицький «наблизив» літературний образ до реальності, показуючи гетьмана і як історичну постать, і як звичайну людину, котра перебуває у вирі складних життєвих конфліктів. Порівняно зі своїми попередниками, зокрема Дж. Байроном та В. Гюго, український прозаїк більш правдиво й різнобічно змальовує становлення й еволюцію державотворчих змагань Івана Мазепи. Письменнику вдалося художньо переконливо й історично правдиво

зобразити образ гетьмана в різних іпостасях. Вважаємо, що перспективним буде подальше дослідження образу Мазепи, зокрема в неопублікованій п'єсі М. Старицького «Мазепа».

Список використаних джерел

1. Історія України в особах: IX - XVIII ст. / В. Замлинський [кер. авт. кол.], І. Войцехівська, В. Галаган та ін. — К.: Україна, 1993. — 396 с.
2. Іван Мазепа: Художньо-документальна книжка: Для серед. та ст. шк. віку / [передм. і упоряд. В. Шевчук]. — К.: Веселка, 1992. — 132 с.
3. Ливчук В. Постать Івана Мазепи у світовому мистецтві / В. Ливчук // Дивослово. — 2008. — № 3. — С. 39—43.
4. Поліщук В. Вибране / В. Поліщук. — Черкаси: Видавець Ю. А. Чабаненко, 2013. — Т. 1. Мій Михайло Старицький. — 358 с.
5. Старицький М. Молодість Мазепи. Руїна. — К., 1997. — 984 с.
6. Старицький М. Твори: У 8 т. — К.: Дніпро, 1965. — Т. 8. — 705 с.
7. Старицький М. Молодість Мазепи. Історичний роман / [пер. з рос. публ. Надія Левчик] // Київ. — 1993. — № 10. — С. 90—114.
8. Старицький М. Молодість Мазепи. Історичний роман / [пер. з рос. публ. Надія Левчик] // Київ. — 1993. — № 11. — С. 53—110.
9. Старицький М. Молодість Мазепи. Історичний роман / [пер. з рос. публ. Надія Левчик] // Київ. — 1993. — № 12. — С. 72—93.

EVGENIA BILOUS, OKSANA YEREMENKO
Sumy

THE INTERPRETATION OF IVAN MAZEPA FIGURE IN HISTORICAL NOVELS BY MICHAEL STARITSKY

In the article based on the novel of Michael Starytsky «Youth of Mazepa» and «Ruin» the peculiarities of artistic interpretation of Mazepa's figure are investigated. Particular attention is given the main factors that shaped the young Mazepa and ideological conditions of its state; showing its state-building aspirations, which had a significant impact on Ukrainian cultural and social life.

Key words: historical adventure novel, dilogy, tradition, innovative features, legend, Mazepiana.

ЕВГЕНИЯ БЕЛОУС, ОКСАНА ЕРЕМЕНКО
г. Сумы

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРАЗА ИВАНА МАЗЕПЫ В ИСТОРИЧЕСКИХ РОМАНАХ МИХАЙЛА СТАРИЦКОГО

В статье на материале романов М. Старицкого «Молодость Мазепы» и «Руина» исследованы особенности художественной интерпретации образа гетьмана Ивана Мазепы. Особое внимание уделяется основным факторам, которые повлияли на формирование личности молодого Мазепы, а также мировоззренческим предпосылкам его государственной деятельности; показана его государственных стремлений гетьмана, которые оказали значительное влияние на украинское культурно-общественную жизнь.

Ключевые слова: историко-приключенческий роман, дилогия, традиция, новаторские черты, легенда, мазепаиана.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2016